

Νίκος ΘΕΜΕΛΗΣ

Η ανατροπή

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

I

Μέρες του 1884

Η είδηση έφθασε πιο γρήγορα έξω απ' τα σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στην καθημερινή του ανταπόκριση από την Κωνσταντινούπολη, ο πράκτορας των Lloyds, σε ένα τηλεγράφημα που έπιανε κορδέλα πάνω από δυο μπόγια, πρόλαβε και την έστειλε τελευταία στην Τεργέστη. Έφθασε αργά το βράδυ στο Παλάτσο των ταχυδρομείων, κτυπήθηκε μονότονα τσουκ-τσουκ-τσουκ πάνω στην κορδέλα, κύλησε απ' τον τηλεγράφο, γλίστρησε από τον πάγκο και κρεμάστηκε στο πάτωμα σαν σερπαντίνα πάνω απ' τον σωρό που φτιάχναν άλλα τηλεγραφήματα εδώ και ώρα.

Ο υπάλληλος της βραδινής βάρδιας, τρέχοντας σχεδόν μες στην ψιλή βροχή, τσαλαβουτώντας κάθε τόσο στο λιθόστρωτο και στις μικρές λιμνούλες που φτιάχνονταν εδώ κι εκεί, μπήκε στο γραφείο του με την ψυχή στο στόμα. Απολογήθηκε στον συνάδελφό του, που περίμενε εκνευρισμένος για την απρόβλεπτη καθυστέρησή του, βγάζοντας το πηλήχιό του και το μουσκεμένο του πανωφόρι. Έφταιγε ο καιρός, η άρρωστη μητέρα του, ο αίιζερ

ο ίδιος. Καληνύχτισε τους τελευταίους συναδέλφους του που φεύγαν και τυλίχθηκε με την μπέρτα που κρεμούσαν στον καλόγερο κάθε χάραμα όσοι είχανε ολονυχτίς υπηρεσία. Πλησίασε τον τηλεγράφο, να βεβαιωθεί πως όλα λειτουργούσαν κανονικά. Τα τηλεγραφήματα συνέχιζαν ερήμην του να καταφθάνουν από τα πέρατα του κόσμου του εμπορίου, των έκτακτων περιστατικών και των αιφνίδιων θανάτων. Έτριψε τα χέρια του λίγο από συνήθεια, λίγο για να τα ζεστάνει, και ξεκίνησε με τα καθιερωμένα. Φρόντισε τη σόμπα αδειάζοντας την περίσσια στάχτη και έλεγξε τα ξύλα για τις επόμενες ώρες μιας κρύας νύχτας σαν τόσες άλλες. Έβαλε πάνω της το τσαγερό για τη νυχτερινή τροφοδοσία και άπλωσε γύρω του με προσοχή τα πρώτα κάστανά που θα τον συντρόφευαν.

Γύρισε στη θέση του κι έπιασε να ξεμπλέκει την κορδέλα, που είχε γίνει πια ένα κουβάρι. Μ' ένα φαλιδάκι άρχισε να κόβει και να ξεχωρίζει τα τηλεγραφήματα για τους αποδέκτες της επόμενης μέρας. Έφθασε και στο τηλεγράφημα των Lloyds απ' την Πόλη και το έβαλε με επιμέλεια στην άκρη μαζί με τα άλλα πέντ' έξι που είχαν φθάσει από τα άλλα πρακτορεία της ασφαλιστικής αυτοκρατορίας. Θα έφευγαν όπως κάθε πρωί, πρώτα πρώτα, στις 06:30, πριν καν ανοίξει το ταχυδρομείο. Έτσι ήτανε συμφωνημένο. Και για την ιδιαίτερη εκείνη μεταχείριση υπήρχε φυσικά και πρόσθετη πλουσιοπάροχη αμοιβή, ανάλογη του ονόματος των Lloyds της Τεργέστης. Άρχισε να κολλάει την κορδέλα με τα μηνύματα στο ειδικό έντυπο που ήτανε προορισμένο γι' αυτή τη χρήση,

μονολογώντας κάθε φορά κι ένα σχόλιο, απάντηση στο μήνυμα που 'χε μπροστά του. Μέχρι που έφθασε και στο τηλεγράφημα των Lloyds απ' την Πόλη. Κόμπιασε διαβάζοντας την τελευταία φράση: «Πατριάρχης Ιωακείμ παρητήθη stop. Άγνωστοι λόγοι παραιτήσεως stop. Ενημερώσατε δεόντως stop».

Αναρωτήθηκε ποια να 'ταν άραγε η σημασία της τελευταίας είδησης. Ποια σχέση μπορούσε να 'χει η παραίτηση του Πατριάρχη με τους ασφαλιστές και τους εμπόρους της Τεργέστης στο σταυροδρόμι της Αδριατικής με την Ιταλία και την Αυστροουγγαρία. Αν άξιζε τον κόπο να πάει αποβραδís στους Lloyds τα τηλεγραφήματα, ποντάροντας σε ένα φιλοδώρημα επιπλέον. Σκέφθηκε και ξανασκέφθηκε, μα δύσκολα έβγαζε άκρη. Να 'χε καμιά επίπτωση άραγε στο πέρασμα του Βόσπορου ή του Σουέζ; Του φάνηκε απίθανο, μα με το εμπόριο ποτέ κανείς δεν ήταν σίγουρος ότι τα 'ξερε όλα. Θυμήθηκε μόνο την κουβέντα που του είχε πει κάποτε ο διευθυντής του τμήματος ασφαλειών, πως κάθε είδηση ανωμαλίας ή έστω μεγάλης αλλαγής στην κανονική πορεία των πραγμάτων, οτιδήποτε θα μπορούσε να κρύβει κίνδυνο, απειλή ή έστω ανασφάλεια, όχι μονάχα τους ενδιέφερε κατά προτεραιότητα, αλλά θα 'θελαν να το μάθαιναν και πρώτοι. Ιδιαίτερα πριν από τις ασφαλιστικές και ναυτιλιακές εταιρείες.

Τα ζύγισε όλα ακόμα μια φορά, το φιλοδώρημα του φάνηκε σίγουρο σχεδόν, έριξε μια ματιά απ' το παράθυρο, η βροχή είχε σταματήσει. Δίχως δισταγμό φόρεσε ξανά το πηλίκιο και το πανωφόρι του που δεν είχαν

προλάβει να στεγνώσουν, κλείδωσε πίσω του την πόρτα, καβάλησε το ποδήλατο, καινούργιο απόκτημα της υπηρεσίας, και πήρε τον δρόμο για τους Lloyds. Σε δυο λεπτά, πάνω που άρχισαν να παγώνουν τα χέρια του στο τιμόνι, έμπαινε στο μέγαρο από την πλαϊνή στοά του.

Διάσπαρτα φωτισμένα παράθυρα δείχναν πως δούλευε ακόμη κόσμος. Στις σκάλες, στα γραφεία, στους διαδρόμους, το νεύρο της δουλειάς. Τρεχάματα από γραφείο σε γραφείο, όλοι νοιαζόντουσαν να κλείσουν τις δουλειές της μέρας παρά τη λάμπα του γραφείου. Με τις μαύρες μανσέτες μέχρι τον αγκώνα απ' το πρωί, άλλοι ζητούσαν κι άλλοι πρόσφεραν στους πελάτες τους γκράπες, σναπς, καφέδες ή αφεψήματα για να τους περιποιηθούνε. Τσιγάρα, πούρα και τσιμπούκια με αρωματικούς καπνούς λιβάνιζαν αδιάκριτα όλα τ' ανάγλυφα ταβάνια. Κάποιοι παραπονιόντουσαν, γιατί δεν έβρισκαν ένα χαρτί που ήταν σίγουροι ότι οι ίδιοι το 'χαν βάλει στον φάκελο που 'χαν μπροστά τους, άλλος γκρίνιαζε για την ποιότητα της πέννας που προμηθεύονταν και έλεγε πως την επόμενη φορά θα άλλαζαν μάρκα, ένας μικρός με έναν δίσκο περιφερόταν διαμαρτυρόμενος για το ποιος είχε παραγγείλει τη ζεστή σοκολάτα, που μάλλον είχε κρυώσει.

Ο ταχυδρομικός υπάλληλος, περνώντας από γραφείο σε γραφείο, βρήκε τον διευθυντή να συζητά μ' έναν ευπαρουσίαστο Αυστριακό στο τέλος του διαδρόμου. Του έκανε νόημα ανεμίζοντας με το δεξί τα τηλεγραφήματα για να τον προϊδεάσει, διέκοψε χωρίς κανέναν δισταγμό τη συζήτηση που είχαν, πήρε τη δέουσα υπογραφή επί-

δοσης και, όπως αναμενόταν, εισέπραξε το φιλοδώρημά του. Κατέβηκε, κατρακύλησε σχεδόν στις μαρμαρένιες σκάλες, καβάλησε το ποδήλατο κι επέστρεψε στο Ταχυδρομείο όσο πιο γρήγορα γινόταν. Ξεκλειδώνοντας την εξώθυρα, κοίταξε βιαστικά το ρολόι του, είχε απουσιάσει είκοσι λεπτά, μπήκε σχεδόν με ορμή και σφάλισε με βρόντο πίσω του την πόρτα. Έριξε μια ανήσυχη ματιά αστραπιαία γύρω γύρω, τα βρήκε όλα εντάξει, ξεφύσηξε ικανοποιημένος και γύρισε ξανά μες στον ρυθμό του.

Ο κύριος διευθυντής ασφαλειών φυλλομέτρησε τα τηλεγραφήματα σφηνώνοντας στη μύτη τα γυαλιά του και ζήτησε συγγνώμη από τον επισκέπτη του καληνυχτίζοντάς τον. Έτσι κι αλλιώς είχαν ολοκληρώσει και η συζήτηση είχε ξεστρατίσει στη γενικότερη πολιτική κατάσταση και στις προοπτικές του εμπορίου. Με το ύφος του διευθυντή που ποτέ δεν χάνει την ψυχραιμία του –τον βοηθούσε και το ξερακιανό παρουσιαστικό του– αλλά κι ούτε περιφρονεί τον χρόνο που κυλάει, βγήκε στον κεντρικό διάδρομο και πήρε το ένα κατόπιν του άλλου τα γραφεία που δουλεύανε ακόμη. Κοντοστεκόταν στη θύρα, ξερόβηχε για να τραβήξει την προσοχή των υπαλλήλων του και ανήγγελλε: «Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως παραιτήθηκε», και μ' ένα νόημα, μια χειρονομία, όπου χρειαζόταν μ' έναν παραπανίσιο λόγο, πέραναγε την εντολή για ό,τι όφειλε καθέννας τους να πράξει. Φώναξε στη συνέχεια τους τρεις τμηματάρχες στο γραφείο του. Από τον πρώτο ζήτησε να συντάξει μια καταχώριση για τις εφημερίδες και να προλάβει οπωσδήποτε τα φύλλα της επομένης.

Στον δεύτερο, να πάει να βρει αποβραδής τον διευθυντή της μπόρσας*, να τον ρωτήσει αν ξέρει κάτι παραπάνω και να πάρει τη γνώμη του. Από τον τρίτο, να 'ναι χαράματα στην προκυμαία για να ενημερώσει κάποιους εμπόρους που θα ταξίδευαν με τιςπραμάτειες τους και στον γυρισμό να περάσει από το τηλεγραφείο.

Κάθισε στο γραφείο του, τράβηξε απ' το γιλέκο το ασημένιο του ρολόι, εννέα περασμένες. Κάποιους θα έπρεπε να ειδοποιήσει, έστω κι αν ήτανε προχωρημένη ώρα. Έβγαλε από το συρτάρι του ένα τεράστιο ραφτάδικο ψαλίδι κι έκοψε, όπως συνήθιζε για λόγους στοιχειώδους οικονομίας, τρεις τέσσερις κόλλες χαρτί στα δύο κι έγραψε σε καθεμιά για επικεφαλίδα το όνομα κάθε κατηγορίας: «Αυστριακοί», «Γραικοί», «Ιταλοί», «Βενετσιάνοι», «Σέρβοι», «Δικοί μας» και στη συνέχεια γέμισε τα χαρτάκια με όσα ονόματα έκρινε για το καθένα αναγκαίο. Ονόματα επιφανή του κόσμου των ασφαλειών, του εμπορίου και της βιομηχανίας, της δύναμης και της εξουσίας στην Τεργέστη. Τα 'δωσε στον γραμματικό του με την εντολή το μήνυμα να πάει σ' όλους, πανομοιότυπο, χωρίς σχόλια ή άλλες κουβέντες. «Ο Πατριάρχης της Κωνσταντινουπόλεως παραιτήθηκε, άγνωστοι οι λόγοι της παραιτήσεώς του». Όσοι από τους υπαλλήλους δεν είχανε επείγουσα δουλειά, να σταματούσαν και να φεύγαν μ' ένα σημείωμα αμέσως. Για τις μακρινές διαδρομές να παίρναν όσες καρότσες δεν ήταν ακόμη ξεξεμμένες.

* χρηματιστήριο

Ο γραμματικός έκανε μεταβολή χωρίς δεύτερη κουβέντα, κοιτάζοντας βιαστικά τα σημειώματα για να επιλέξει καλύτερα ποιο σε ποιον θα χρέωνε τέτοια προχωρημένη ώρα. Το χαρτί με τους Γραικούς είχε όλα τα πρώτα ονόματα του εμπορίου της Τεργέστης. Στάθηκε καταμεσής στον διάδρομο, πήρε ανάσα και φώναξε δυνατά για ν' ακουστεί απ' άκρη σ' άκρη: «Ιάάνι...», κι αμέσως σχεδόν ξετρύπωσε από μια πόρτα ο Γιάννης απ' τα Γιάννενα, μ' ένα κεφάλι να, αυθεντικός Ηπειρώτης, πρόθυμος και χαμογελαστός για κάθε θέλημα ό,τι ώρα κι αν έδειχναν οι δείκτες. Του 'δωσε το σημείωμα, του 'δωσε κι οδηγίες, του 'πε να πάρει το ποδήλάτό του και με μια πατρική καρπαζιά στο κουρεμένο του κεφάλι τον ξαπόστειλε με την εντολή να γυρίσει πίσω όσο πιο γρήγορα γινόταν.

Δεν άργησαν να επιστρέψουν οι αγγελιοφόροι. Όλα τα μηνύματα πήγαν σε όλους, μα λίγοι, ίσως ελάχιστοι, τα είχαν λάβει. Οι πιο πολλοί εκείνη τη βραδιά ήταν στην Όπερα. Την είδηση θα τη μαθαίνανε αργά, όταν θα επέστρεφαν. Το σκέφτηκε και το ξανασκέφτηκε, μα το θεώρησε υπερβολικό να στείλει μαντατοφόρους στην είσοδο της Όπερας να ψάχνουν πρόσωπα επιφανή, για να αναγγείλουν την παραίτηση του Πατριάρχη. Έδωσε εντολή να θυμηθούνε φεύγοντας να κλείσουνε τα φώτα και μ' ένα κουρασμένο «καληνύχτα» φώναξε τον αμαξά να τον πάει στο σπιτικό του.

Ο Ευάγγελος Σιατζιστιανός, έμπορος γούνας, γνωστός στην Τεργέστη, στο Σεμλίνο ίσαμε το Μπουκουρέστι, τέ-

λειωνε την ίδια ώρα τις υποθέσεις του στις «Γενικές Ασφάλειες». Τις προτιμούσε πάντα, ρωμαίικα κεφάλαια, ρωμαίικες συναλλαγές και η μπέσα μπέσα. «Άντε, καληνύχτα» φώναξε δυνατά για όσους τον καταλάβαιναν, εισέπραξε δυο τρία «καληνύχτα» αμέσως και μ' αυταρέσκεια άφησε έναν πατριώτη του να τον ξεπροβοδίσει μέχρι έξω. Η βροχή μπορεί να είχε σταματήσει προ πολλού, όμως το κρύο κρύο. Με το που βγήκε, τον άρπαξε στο πρόσωπο αμέσως. Όσο κι αν η γούνα του τον φύλαγε, τον κράταγε ζεστό, σε λίγο ένωσε τη μύτη του να στάζει. «Ένα τίλιο πριν πάω για ύπνο είναι ό,τι πρέπει» σκέφτηκε. Σφήνωσε παραμάσχαλα ένα βάζο από κρύσταλλο βοημικό, τυλιγμένο με κάθε προσοχή, δώρο για τη μεγάλη θυγατέρα του Ελένη, «υπάκουο παιδί και φρόνιμο, αλλά ανήσυχο στο βάθος», και τράβηξε με βήμα γρήγορο για το καφενείο του Τομαζαίο στην πλατεία της μπόρσας.

Αυτή ήτανε άλλωστε η βραδινή του ρότα. Δεν είχε μάθει και πολλά απ' τα ταξίδια του στην Τεργέστη. Πρώτα στο κανάλι, όπου κάθε φορά μετρούσε τα φουγάρα των ατμόπλοιων. Αν τα 'βρισκε περισσότερα από την προηγούμενη, ένιωθε να επιβεβαιώνεται στις προβλέψεις του και συνέχιζε χορδωμένος, λες κι ήτανε δικά του. Αν βγαίνανε στο μέτρημα λιγότερα, μόνος του έβρισκε τη δικαιολογία κι έφευγε πάλι ευχαριστημένος. Συνέχιζε για την παραλιακή οδό, έκανε τον σταυρό του μπροστά στον Άγιο Σπυρίδωνα, ξανά λίγο πιο κάτω ψελλίζοντας κάποια ευχή μπροστά στον Άγιο Νικόλαο των Γραικών και μετά μια στάση απέναντι από την Όπερα.

Συνήθιζε να τη χαζεύει από μακριά, λες και τη ζύγι-αζε, τότε με ενδιαφέρον και τότε με καχυποψία. Μπορεί να ένιωθε και μειονεκτικά απέναντι σε όλους εκείνους με τα ημίψηλα, ότι ακόμη δεν τους είχε φθάσει. Τραπεζίτες, ασφαλιστές, έμποροι, μηχανικοί, γιατροί και δικηγόροι ήτανε όλοι ένα, στην Όπερα μάλιστα μοιάζανε και αναμεταξύ τους. Ένιωθε να 'ναι άξιος σαν κι αυτούς, σίγουρος γι' αυτά που πίστευε και υπερήφανος για όσα είχε κάνει, μα πάλι κάτι του 'λειπε, άραγε τι, που τον ξεχώριζε ακόμη από εκείνους. Όσο για την Όπερα την ίδια, τον γέμιζε με ανάμεικτα αισθήματα στη θύμηση της μοναδικής φοράς που είχε πάει με μια οικογένεια Γραικών εμπόρων στην Όπερα της Βιέννης. Δεν ήξερε αν είχε ευχαριστηθεί ή αν μαύρισε η καρδιά του. Βέβαιο ήταν ότι είχε συγκλονιστεί για μέρες από το δράμα εκείνου του πατέρα, του Ριγκολέτου, που, ενώ έπαιζε η μουσική, του κλέψαν τη μονάκριβή του κόρη και τον περιγελούσαν, την ατιμάσανε και του τη δώσανε νεκρή σ' ένα τσουβάλι. Από δική του ευθύνη και από τύχη εξ ημισείας. Κι εκείνο το κορίτσι, τόσο άμυαλο. Τέτοιο κακό, του είχαν έρθει δάκρυα στα μάτια. Μα και πώς να πάει στην Τεργέστη έτσι μόνος του στην Όπερα, χωρίς να ξέρει. Κι αν έκανε καμιά απρέπεια; Μ' αυτές συνήθως τις σκέψεις να έρχονται, να επανέρχονται, να μένουνε μετέωρες, να χάνονται μέσα στη νύχτα, έστριβε στ' αριστερά για την μπόρσα και ντουγρού στον καφενέ του Τομαζαίο.

Πάντα στον ίδιο καφενέ. Κρατούσε ανοιχτά μέχρι αργά το βράδυ και πάντα κάποιος τραγουδούσε τραγούδια

κάποιου Τόστι, που τόσο του αρέσαν. Μάζευε την αφρό-
κρεμα της Τεργέστης, ιδίως μετά το τέλος κάποιας θεα-
τρικής παράστασης ή μελοδράματος του Βέρντι στην
Όπερα, δυο βήματα πιο κάτω. Του άρεσε ο καφενές για
τη ζωντάνια του, τον κόσμο που μπαινόβγαίνει, την οικειό-
τητα του Τομαζαίο, εγγονού του πρώτου καφετζή. Ένιω-
θε ασφαλής σε ξένο μέρος, ότι ήτανε ο δικός του κόσμος
κι ας μην μπορούσε να παρακολουθήσει με ακρίβεια τις
συζητήσεις που ανάβανε στα διπλανά τραπέζια. Η γλωσ-
σομάθειά του έφθανε ίσα ίσα για να κλείνει τις δουλειές
του, σίγουρα να καταλαβαίνει πιο πολλά απ' όσα μπο-
ρούσε να μιλήσει.

Τον ενοχλούσε ωστόσο, καμιά φορά, που σ' εκείνο το
φιλικό και κόσμιο περιβάλλον τύχαινε ν' απαντήσει νεα-
ρές δεσποσύνες να χαριεντίζονται πότε με λοχαγούς της
αυτοκρατορικής φρουράς και πότε με δανδήδες. Κι όταν
υποπτευόταν ή συμπέρανε από μισόλογα ή ενδείξεις ότι
στο ίδιο τραπέζι ή δίπλα τους καθόταν και ο γονιός τους,
που τα 'βλεπε χωρίς να θίγεται απ' τα καμώματα αυτά,
μπορεί και να του ανέβαινε το αίμα στο κεφάλι. Όταν
κάποτε βρέθηκε τυχαία μ' έναν συμπατριώτη του έμπο-
ρο και είπανε να παν να πιούμε έναν καφέ και να τα
πούνε, ενοχλήθηκε τόσο πολύ από ένα ανάλογο περιστα-
τικό —ο πατέρας της μικράς ανέμελος χασκογελούσε μ'
έναν συνομήλικό του, πατέρα προφανώς του νεαρού που
έλιωνε μπροστά στη δεσποσύνη—, ώστε διέκοψε απότομα
τον συνομιλητή του λέγοντας: «Πάμε να φύγουμε από
δω, εδώ μέσα είναι...». Κούνησε το χέρι του με νόημα,

μα δεν τόλμησε να πει τη λέξη που εννοούσε. Όσο κι αν υπερασπίσθηκε ο συμπατριώτης του το όνομα και την τιμή του καφενέ εκείνου, όσο κι αν ο Ευάγγελος έλεγε «Ναι, ναι, δεν λέω...», δεν μπόρεσε να ηρεμήσει. Επέμενε πεισματικά, πλήρωσε, τον πήρε κι έφυγαν αναζητώντας άλλο καφενείο.

Παρ' όλα αυτά στου Τομαζαίο ήταν η καθιερωμένη στάση του προτού πάει για ύπνο, λίγο πιο κάτω μετά το Δημαρχείο και τη Σαν Σεμπαστιάνο, στο πανδοχείο της Πιάτσα Καβάννα. Το προτιμούσαν γιατί ήταν δίπλα από τον έμπορο ασημικών που διακινούσε ό,τι καλύτερο για νινιώτικο έφερνε στην Τεργέστη ο εμπορικός του σύντροφος ο Θωμάς κι ενίοτε ο ίδιος.

Ήτανε συγχρόνως και η τελευταία στάση του, παρά τους πειρασμούς που βόλταραν από τους κάτω δρόμους της Καβάννα, όσο αργά κι αν ήταν, χειμώνα καλοκαίρι. Σλαβικά όμορφα μάτια και κουβέντες που, κι αν δεν τις καταλάβαινε, ήξερε πολύ καλά το νόημά τους. Αρνιότανε ευγενικά και προσπερνούσε. Όχι τάχα από ιερή προσήλωση στις οδηγίες της βασίλισσας Βικτώριας, αλλά εκεί δεν ένιωθε άνετα ή ασφαλής. Χίλιες φορές καλύτερα παρέα με τον γκαρδιακό του φίλο, τον Θωμά, κατά προτίμηση στα υπόγεια του Αλκαζάρ στη Σαλονίκη. Του άρεσε ωστόσο να μένει σ' εκείνο το πανδοχείο που περιστοιχιζότανε από κάποιες case di tolleranza*, όπως επέμενε να τις μνημονεύει, και που περικύκλωναν την

* οίκοι ανοχής

Πιάτσα Καβάννα, από το στενοσόκακο της Πεσκερία μέχρι τη Βία ντέι Καπιτέλι. Τον τραβούσαν τα στενά, τον γοήτευε εκείνη η ανομία κι ας μην τ' ομολογούσε, τα περιδιάβαινε, κοντοστεκόταν. Μπορεί και να αστειευότανε καμιά φορά. Ποτέ του όμως δεν έμπαινε στα σπίτια εκείνα. Τα μάτια του πάντα δεκατέσσερα στις τσέπες του και στο πουγκί του.

Εκείνη τη βραδιά, αφήνοντας πίσω του τον Αϊ-Νικόλα των Γραικών, έπεσε κατά σύμπτωση πάνω στην ώρα που τελείωνε η Όπερα. Ένωσε πάλι το ίδιο γνωστό δάγκωμα. Όσο περισσότερους έβλεπε να βγαίνουν από τις τρεις εξώπορτες, να ξεχωρίζουν με τα ημίψηλά τους, να κουκουλώνονται και να κουμπώνονται, να εκθειάζουν την παράσταση, να δείχνουν με επιφωνήματα ή κατηγορηματικές δηλώσεις πόσο καλά κατέχανε αυτά που είχαν δει κι είχαν ακούσει, τόσο και δυσφορούσε. Δυο νεαροί μπροστά του μιλούσαν δυνατά, λες κι έπρεπε να τους ακούνε όλοι, με μοχθηρία για κάποιο θέατρο Φενίτσε στη Βενετία, με ζέση για την παράσταση του Δον Κάρλος του Βέρντι σε κάποια Σκάλα που είχαν παρακολουθήσει τον Ιανουάριο. Τον Βέρντι τον ήξερε πια μετά από εκείνο τον εφιάλτη του Ριγκολέτου, που γρήγορα συγκάλυψε το ξάφνιασμα ότι τραγουδάγαν αντί να μιλούν, όπως κάνουν όλοι οι άνθρωποι. Τον Δον Κάρλος πρώτη φορά τον άκουγε και για τη Σκάλα δεν ήταν βέβαιος αν του θύμιζε κάτι. Ακόμα κι ο Θωμάς, που γνώριζε πιο πολλά από αυτόν, σίγουρα δεν θα 'ξερε να απαντήσει.

Κάποια στιγμή στο κέντρο της πλατείας τίποτα πια

δεν προχωρούσε μήτε μπρος μήτε πίσω. Άμαξες και καρότσες να έχουνε φρακάρει στο πλάτωμα μπροστά από την είσοδο, μαζί μ' αυτές κι ο κόσμος όλος. Οι γούνες πιο πολλές από τις κυρίες, «σίγουρα οι καλύτερες θα 'ναι δικές μου», σκέφτηκε με υπερηφάνεια. Παρ' όλα αυτά οι κυρίες να κρυώνουνε όλες ανεξαιρέτως, να το διαδηλώνουνε διαμαρτυρόμενες, σχεδόν εξοργισμένες, λες και κάποιος ήταν υπαίτιος για το κρύο που κατέβαινε από τα βουνά, γέμιζε και πάγωνε την Πανονία και με το πρώτο φύσημα έβρισκε έξοδο, φαρμάκι στην Τεργέστη. Κύριοι ιπποτικοί, οι πιο νέοι να στέργουν με την μπέρτα τους, τα χέρια τους τα ίδια, να τις περιποιηθούν και να τις προστατέψουν. Οι κάπως μεγαλύτεροι να αδιαφορούν τελείως. Ο Ευάγγελος προσπαθούσε να διασχίσει το πλήθος με ευγένεια αλλά και αποφασιστικότητα για να προλάβει να βρει θέση στου Τομαζαίο.

Και τότε, άθελά του, εκεί που με τον ώμο του πίεζε μια πλάτη για να προχωρήσει, άκουσε στα ρωμαίικα καθαρά, δυνατά, κάποιον να λέει, σαν να ρωτούσε ή να επαναλάμβανε αυτό που μόλις είχε ακούσει: «Παραιτήθηκε ο Πατριάρχης!». Δεν πίστευε στ' αυτιά του. Ποιος Πατριάρχης, ο Κωνσταντινουπόλεως ή μήπως ο Σωφρόνιος Αλεξανδρείας, ο Ιεροσολύμων Νικόδημος ή μήπως ο Αντιοχείας; Αλήθεια, ποιος ήταν ο Αντιοχείας; Σταμάτησε το μυαλό του. Κόλλησε στο πηγαδάκι και χωρίς πολλές περιστροφές και συγγνώμες για την αδιάκριτη εισβολή του βεβαιώθηκε για ό,τι είχε ακούσει, για ό,τι είχε φοβηθεί. Επρόκειτο για τον Οικουμενικό Πατριάρχη.

Κανείς δεν ήξερε μήτε το πότε και κυρίως μήτε το γιατί. Τα πρόσωπα της μικρής ομήγυρης του φάνηκαν οικεία, σίγουρα οι δύο ήταν άνθρωποι του εμπορίου, μα ένιωθε πως δεν του έδιναν περιθώρια συναναστροφής. Απομακρύνθηκε θέλοντας και μη ακούγοντας τελευταία μία κυρία να βροντοφωνεί: «Mein Gott, δεν είναι δυνατόν!» και απορροφημένος απ' την είδηση κόντεψε να πέσει πάνω σε μια άμαξα που προσπαθούσε ν' ανοίξει δρόμο.

Στου Τομαζαίο δεν έπεφτε βελόνα. Μόλις που κατάφερε να κλείσει πίσω του την πόρτα. Προσπάθησε, μα ήταν αδύνατον να προχωρήσει λίγο πιο μέσα. Στριμώχθηκε σε μια γωνιά, δίπλα σ' έναν καλόγερο παραφορτωμένο με κάθε λογής ημίψηλα κι επανωφόρια, κι άρχισε να ψάχνει μέσα στον καπνό, να διακρίνει καμιά γνωστή ρωμαίικη φυσιογνωμία, που ίσως κάτι ήξερε για την παραίτηση του Πατριάρχη. Όρθιος, με την πλάτη στον τοίχο αλλά και σαν να στεκότανε σχεδόν επίτηδες πάνω από το τραπέζι, που έτυχε να βρίσκεται μπροστά του, θέλοντας και μη, έστρεψε την προσοχή του στη συζήτηση που είχε ανάψει σε μια παρέα. Άκουγε, άλλα καταλάβαινε, άλλα όχι, μισοέπιανε ωστόσο την κουβέντα. Λίγες μέρες πριν, μια έκρηξη στη μεγάλη πλατεία είχε ξεσηκώσει τον κόσμο και κυρίως τα όργανα της τάξης. Την ώρα που η αστυνομία, κάποιοι έφιπποι της φρουράς κι όσοι περαστικοί περίεργοι προστρέχανε στην έκρηξης τον τόπο –θύματα δεν υπήρχανε ευτυχώς–, στη διπλανή μικρή πλατεία κάποιος ανέβηκε στα έξω κάγκελα ενός παράθυρου και μισοκρεμασμένος φώναζε με οργή και

πάθος: *A basso i stranieri, Viva Trieste libera**, ενώ δυο άλλοι πέταγαν ανατρεπτικές προκηρύξεις κατά των Αψβούργων.

Ο Ευάγγελος δυσκολευόταν να καταλάβει τις διαθέσεις της παρέας απέναντι στο περιστατικό. Αν η παρέα ήτανε σύμφωνη με την κατάσταση και την ευημερία που εξασφάλιζε στην Τεργέστη ο ρόλος της για λιμάνι της Αυστροουγγαρίας στη Μεσόγειο κι από εκεί σ' όλο τον κόσμο ή αν θέλανε την παραχώρησή της στην Ιταλία. Αν θέλανε την ανατροπή των Αψβούργων ή αν φοβόντουσαν κι άλλες ανατροπές βαθύτερες που ο ίδιος δεν μπορούσε να εννοήσει. Το έθνος μάγευε, το κράτος έδινε σιγουριά, μα κάποιοι άλλα ζητούσαν. Μιλούσαν για κάποιον Βενετσιάνι, βιομήχανο που έσπερνε επαναστατικές ιδέες, για έναν Ομπερντάν που δυο χρόνια πριν είχαν κρεμάσει για απόπειρα κατά του καίζερ. Μίλαγαν για απελευθέρωση, μα σίγουρα ανάμεσά τους ένας δυο άλλα επιζητούσανε, αλλιώς την εννοούσαν. Ήθελε να παρακολουθήσει τη συζήτηση, όμως οι άγνωστες λέξεις όλο και περισσότερο πλήθαιναν. Βέβαιο ήταν πως διαφωνούσαν σε πολλά ζητήματα, έστω κι αν οι διαφωνίες δεν ανάβανε τα αίματα, δεν απειλούσανε τη διάθεσή τους.

Αβίαστα άρχισαν να φτιάχνονται οι συνειρμοί στη σκέψη του Ευάγγελου με τους Αψβούργους και τους Οθωμανούς. Τον φέρανε σχεδόν αμέσως πάλι στον Πατριάρχη και στην παραίτησή του. Μα ποιος μπορεί εκεί να

* Κάτω ο ξένος, Ζήτω η ελεύθερη Τεργέστη

νοιαζόταν για τον Πατριάρχη. Σλάβοι και Ιταλοί με αυστριακά χαρτιά στην τσέπη, άλλα είχανε στον νου τους. Άλλους κόσμους θέλαν ν' ανατρέψουνε, άλλους να κτίσουν κι άλλους να ονειρευτούνε. Ύπήρχαν κι άλλα πράγματα σημαντικά, όσο και η παραίτηση του Πατριάρχη. Σίγουρα ο κόσμος δεν ήταν μόνο η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Βγήκε έξω να πάρει αέρα, να ανασάνει. Βρήκε απάγκιο κάτω από το αέτωμα στην κιονοστοιχία της μπόρσας κι ακούμπησε με τον ώμο σε μια κολόνα μέχρι ν' αποφασίσει αν θα πήγαινε για ύπνο. Ένωσε ξαφνικά μόνος ανάμεσα στις αρχαίες κολόνες. Αν μπορούσε τουλάχιστον να βρει κάποιον Ρωμιό να μιλήσει, να μάθει κάτι παραπάνω. Μα πάλι του φαινόταν δύσκολο. Να πάει πού και τέτοια ώρα μέσα στο φιλοβρόχι, να ψάχνει από δω κι από κει ν' ανοίξει κουβέντα για τον Πατριάρχη.

Ο νους του πήγε στον Θωμά απ' το Ζαγόρι, φίλο και σύντροφο εμπορικό σε όλες τις δουλειές του. Πραγματευτάδες, εμπορομεσίτες, πληρεξούσιοι και παραγγελιοδόχοι, ανάδοχοι χρηματικών αποστολών, ο Θωμάς απ' το Ζαγόρι και ο Ευάγγελος απ' τη Σιάτιστα τα κάναν όλα. Σε επικίνδυνους καιρούς οργώνανε την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Φθάνανε μέχρι τον Δούναβη, όπου οι Σιατιστινοί είχανε στήσει κοντά διακόσια χρόνια παροικίες στη Βιέννη, στο Σεμλίνο, στο Κέτσεμετ. Κάναν δουλειές με όλους και για όλους. Δουλειές τίμιες και καθαρές. Έτσι έφτιαξαν όνομα τρανό, όνομα εγγύησης και εμπιστοσύνης για κάθε λογής δοσοληψίες. Για τον Ευάγγελο η γνώμη του Θωμά μέτραγε όσο τίποτ' άλλο. Τον θαύμαζε και τον

εκτιμούσε κι ας ήτανε μικρότερός του. Μα ο Θωμάς ήτανε μακριά, σε άλλη γωνιά του Αίμου.

Ο πιο κοντινός του άνθρωπος μες στην Τεργέστη, ο Παναγιώτης ο Πατρινός, έμπορος οινοπνευματωδών, από χρόνια εκεί εγκατεστημένος, είχε φύγει την προηγούμενη με τους δικούς του για δουλειές στη Βιέννη. Ο ίδιος τους είχε στον σταθμό ξεπροβοδίσει. Είδε κι απέειδε και τράβηξε για τον Αϊ-Νικόλα των Γραικών, χωρίς να πολυελπίζει πως θα μπορούσε εκείνη την ώρα να βρει ψυχή στην εκκλησία. Έσπρωξε την πλαϊνή της πόρτα από τη Βία Σαν Νικολό, στάθηκε τυχερός, εκείνη υποχώρησε και μπήκε μέσα. Στην κάτω είσοδο, την κεντρική, γύρω από μια μαντεμένια σόμπα, κάποιοι Ρωμιοί τέλειωναν μία συζήτηση για τα προβλήματα της Κοινοότητάς τους.

Τους πλησίασε διστακτικά, έβγαλε το καλπάκι του, ξερόβηξε για να τον δούνε, είπε μια καλησπέρα για να μην τους θορυβήσει κι αυτοί τον υποδέχτηκαν συγκρατημένα, με κάποια έκπληξη για την απρόσμενη επίσκεψή του. Τους ρώτησε ευγενικά, σχεδόν συνεσταλμένα μες στη δική του αμηχανία, με ποιους είχε την τιμή. Ενοχλημένος ο νεωκόρος τού αποκρίθηκε, δείχνοντας τον συγκαθέδρο, έναν σύνδικο, δυο τρεις βουλευτές της Κοινοότηας, μια διδασκάλισσα και τον γιατρό Μανούση. Του ανταπόδωσαν αμέσως την ερώτηση κι η διδασκάλισσα άναψε δίπλα του ακριβώς δυο κεριά για να μπορούνε να τον ανακρίνουν. Τους συστήθηκε με όνομα, επώνυμο, καταγωγή και τους φανέρωσε μεμιάς το νέο. Δεν ήξεραν τίποτα. Μετά τα πρώτα επιφωνήματα αμφισβήτησης, μεί-

ναν όλοι τους άφωνοι. Νιώθανε σαν να πέσανε τα δυο καμπαναριά και μείναν τα οχτώ ρολόγια τους μεμιάς στον τόπο.

Για ώρα κανείς δεν άρθρωσε κουβέντα κι όταν άρχισαν να ψάχνουν τις αιτίες, κανείς δεν μπόρεσε τον άλλον να φωτίσει. Τελείωσαν και με τις υποθέσεις κι αναρωτήθηκαν τι θα 'πρεπε να κάνουν, γυρεύοντας καθένας τους απάντηση από το στόμα του άλλου. Ύστερα από περίσκεψη ο γεροντότερος έβγαλε το συμπέρασμα σαν να 'ταν απόφαση όλων: «Τίποτα δεν μπορούμε να κάνουμε, είμαστε τόσο μακριά, είμαστε τόσο αδύναμοι. Ο Θεός τουλάχιστον να τον έχει καλά». Ήτανε τόσο κατηγορηματικός, το ύφος του βαρυσήμαντο, εύγλωττη η σιωπή των άλλων, που δεν άφηνε άλλα περιθώρια συζήτησης ούτε στον Ευάγγελο μήτε σ' εκείνους.

Τότε ο πιο νέος, ο πιο τολμηρός, δεν δίστασε, ξερόβηξε και είπε: «Να το μηνύσουμε στον Άγιο Σπυρίδωνα». «Μην μπλέξουμε τους Σέρβους» πετάχτηκε ο γεροντότερος αμέσως. Κοιτάχτηκαν μεταξύ τους, προσπάθησαν μες στο σκοτάδι να διακρίνει ο ένας το ύφος του άλλου. Κάτι μουρμούρισαν, συμφώνησαν στο τέλος να το πράξουν, μπορεί και να μάθαιναν κάτι παραπάνω, και ανέθεσαν σ' εκείνον που το πρότεινε να πάει το μαντάτο. Ο νεαρός δεν χασομέρησε. Καλώντας τον Ευάγγελο αν ήθελε να τον συνοδεύσει, καληνύχτισε και προπορεύτηκε προς την εξώπορτα της εκκλησίας. Ο Ευάγγελος τους καληνύχτισε και βιάστηκε να τον προλάβει.

Στον δρόμο ρώτησε τον νεαρό για εκείνο τον διάχυτο

δισταγμό να ειδοποιήσουνε, να ρωτήσουνε την άλλη ενορία, κι η απάντηση δόθηκε αυθόρμητα. Δεν πίστευε μήτε ο ίδιος ότι οι Σέρβοι θα γνώριζαν κάτι παραπάνω, αλλά μια τέτοια αφορμή μπορεί να έφερνε Ρωμιούς και Σέρβους λιγάκι πιο σιμά. Για να μιλήσουν ακόμα και γι' αυτό το ζήτημα, χρειαζότανε προσπάθεια μεγάλη. Πάνω από εκατό χρόνια οι δύο κοινότητες έτρεφαν ανάμεσά τους, άλλοτε βουβά κι άλλοτε στα φανερά, τους ανταγωνισμούς, τις τριβές, τη φαγωμάρα. Κι ήταν αυτή η φαγωμάρα η κύρια αιτία που έκοψε τους Ορθόδοξους στα δύο και μάζεψε τους Σέρβους στον Αϊ-Σπυρίδωνα και τους Ρωμιούς στον Αϊ-Νικόλα. Σε τρία τετράγωνα απόσταση δύο λαμπρές εκκλησίες της Ορθοδοξίας, χτισμένες έτσι, σαν να 'χανε η μία στην άλλη την πλάτη γυρισμένη και η Ορθοδοξία στα δύο κομμένη. Μαζί μ' αυτήν και οι πιστοί της.

Ο Άγιος Σπυρίδωνας ήταν κλειστός. Δεν βρήκανε κανέναν να μιλήσουν. Το κρύο τούς πιρούνιαζε κι ο Ευάγγελος πρότεινε να πάνε να πιούνε κάτι στου Τομαζαίο, δεν ήταν μακριά, σίγουρα θα βρίσκαν τέτοια ώρα άδεια καμιά γωνιά. Μα και ο Τομαζαίο είχε πια κλείσει. Το φάξιμο δεν είχε νόημα, μήτε η περιπλάνηση στους δρόμους της Τεργέστης. Ένιωσε κουρασμένος. Χωρίσανε σφίγγοντας τα χέρια με ένα «καληνύχτα», απότομα σχεδόν, έτσι όπως γνωρίστηκαν μες στο σκοτάδι του Αϊ-Νικόλα.

Χαράματα της επομένης, η ομίχλη αδιαπέραστη στα τρία μέτρα, ο Ευάγγελος Σιατζίστιανός με το καλπάκι του κατεβασμένο ίσαμε τα φρύδια, τη γούνα του κουμπω-

μένη απ' τον λαϊμό μέχρι τις γάμπες, την πέτσινη βαλίτσα του καταταλαιπωρημένη απ' τα πολλά ταξίδια, την προτιμούσε έτσι για να μη γεμίζει το μάτι κανενός, το διασάκι του στον ώμο μέσα από τη γούνα και περασμένο κάτω απ' τη μασχάλη να φουσκώνει ελαφρά στο μέρος της καρδιάς, έκλεισε πίσω του την πόρτα του πανδοχείου. Από το τράνταγμα το κρεμαστό κουδούνι της ήχησε δυνατά στην ερημιά του δρόμου και ξύπνησε κάποιες δεκαοχτούρες που κούρνιαζαν στις απέναντι μαρκίζες.

Παρέα για περισσότερη σιγουριά μ' έναν έμπορο από το Κρούσοβο, που έμενε στο πανδοχείο, τα είχαν κανονίσει από μέρες, ξεκίνησαν με οδηγό τη διαίσθηση ψάχνοντας σαν τυφλοί μες στην ομίχλη, να φτάσουν στο λιμάνι. Ανάλογα ντυμένος και αυτός, με δυο μικρούς μπόγους, τον έναν στο δεξί, τον άλλον στο αριστερό του, μα φλύαρος από πρωίας. Φλύαρος σε μια γλώσσα αχταρμά από ρωμαίικα, τουρκαρβανίτικα και βλάχικα, που ενοχλούσε τον Ευάγγελο, πάντα υπερήφανο για τα ελληνικά του. Γι' αυτό και μόλις αποκρίθηκε ότι δεν ήξερε, ότι δεν είχε ακούσει τίποτα για την παραίτηση του Ιωακείμ, εισέπραξε την περιφρόνηση του Ευάγγελου με μια φράση: «Δεν με εκπλήσσει!». Από τον κάτω δρόμο ερχότανε ο θόρυβος που κάναν στα ψαράδικα οι πρώτοι που πιάνανε δουλειά. Ψαράδες, χαμάληδες, λιμενεργάτες, του μεροκάματου οι κωπηλάτες. Από την άλλη, πόντικες τετράπαχοι με το που χάραζε τρέχανε να κρυφτούν σε τρύπες και λαγούμια. Η μέρα έδειχνε να έχει ξεκινήσει κι ας ήτανε ακόμη νύχτα.

Στη σκάλα δεμένα τα πλοία. Δύο ξεχωρίζανε από τον πυρετό της προετοιμασίας με τα φουγάρα τους ψηλόλιγνα, κατάμαυρα, να στέλνουν τον καπνό κατά νοτιά, έτοιμα να σαλπάρουν. Το πιο μεγάλο ξεφόρτωνε όλη τη νύχτα στα διαλείμματα της βροχής μπάλες μπαμπάκι απ' την Αίγυπτο. Είχαν γεμίσει τα υπόστεγα. Θα έφευγε αμέσως για το Σουέζ, ένας Θεός ήξερε από πού θα γύριζε και με τι φορτία. Το άλλο, σίγουρα μικρότερο, δεμένο λίγο πιο κάτω απ' τον Αϊ-Νικόλα, θα έπιανε μέχρι την Πάτρα. Ο Ευάγγελος θα κατέβαινε στο Ντουράτσο. Το προτίμησε από τους Αγίους Σαράντα. Δουλειές δεν είχε εκείνη τη φορά στα Γιάννενα και τελευταία στον νότο, ιδιαίτερα στο σαντζάκι* του Ζαγορίου, αλώνιζαν Τουρκαλβανοί, ληστές κάθε λογιά, του φάνηκε πιο σίγουρος ο πάνω δρόμος: Ντουράτσο, Ελμπασάν, Αχρίδα, Μοναστήρι, Σιάτιστα. Μαζί του οχτώ μπαλότα** γούνες σε τομάρια ολόκληρα ή σε μικρά κομμάτια. Ο Κρουσοβίτης κατέβαινε με άδεια χέρια, μα σίγουρα με το πουγκί γεμάτο, δεν άφηνε τον Ευάγγελο βήμα μακριά του. Ήτανε φανερό πως θα κάναν παρέα και σ' όλο το ταξίδι.

Στην αποβάθρα, στα υπόστεγα, στις αποθήκες, στους χώρους αναχώρησης και στα γραφεία, κόσμος παντού, να μη χωράνε άλλοι. Αυστριακοί, Σλάβοι κάθε λογής, Βενετσιάνοι, Ρωμιοί κι Εβραίοι, έμποροι, παραγγελιοδόχοι, ναυτικοί πράκτορες, χαμάληδες και ταξιδιώτες να

* διοικητική περιφέρεια, ισοδύναμη με μεγάλο νομό ή περιφέρεια

** συσκευασμένο δέμα

συνωστίζονται, να τρέχουν πάνω κάτω, να φορτώνουν, να διαμαρτύρονται. Καρότσες να καταφθάνουν όλο και πιο πολλές, ν' αδειάζουν κόσμο και φορτώματα, να φεύγουν. Κάποιος να φέρνει θριαμβευτικά δυο χαρτιά που λείπαν, άλλος ανεβασμένος σ' ένα σεντούκι να φωνάζει σε κάποιον ότι είχε τις πόλλιτσες* υπογραμμένες, άλλοι να βιάζονται να φύγουν πριν φύγει το βαπόρι κι όσοι βολεύονταν, αφού είχαν ξεμπερδέψει, αδημονούσανε πότε θα σαλπάρει. Μια σφυρίχτρα να σφυρίζει κάθε τόσο χαμένη στην ομίχλη και να ξορκίζει τους κινδύνους.

Ο Ευάγγελος πήγε στην αποθήκη, βρήκε τα μπαλότα του όπως τα είχε αφημένα, ξεμπερδέψε γρήγορα με τα χαρτιά και τις σφραγίδες, πλήρωσε από δω και από κει ό,τι ήταν να πληρώσει, κι αφού επίβλεψε τη φόρτωση γύρισε ήσυχος και κάθισε σε μια γωνιά του κυλικείου. Από δίπλα του ο Κρουσοβίτης μην τον χάσει, σχολιάζοντας ή μονολογώντας τα 'βρισκε όλα κακά κι ανάποδα, μα ο Ευάγγελος δεν είχε διάθεση πρωί πρωί για γκρίνιες. Έφερε στο μυαλό του έναν παρατρεχάμενο των Lloyds, που τον έπιασε να ενημερώνει κάποιους μες στον συνωστισμό της αίθουσας αναμονής για την παραίτηση του Πατριάρχη. Εκείνοι κοντοστέκονταν, δείχναν να σκέφτονται προς στιγμή, άλλοι έφευγαν βιαστικά, άλλοι γύριζαν ευγενικά την πλάτη τους ή έσκυβαν ξανά στην ενασχόλησή τους.

Τον είδε κάποια στιγμή μπροστά στο τραπεζάκι τους, δεν δίστασε να του μιλήσει, δυσκολεύτηκε να συνεννοη-

* ασφαλιστήρια

θεί, μα γρήγορα κατάλαβε πως δεν ήξερε τίποτα παραπάνω. Εντόπισε στο τέλος έναν Ρωμιό γνώριμό του, έμπορος κι αυτός, σηκώθηκε, πλησίασε, του άνοιξε κουβέντα. Εκείνος ύστερα από αβέβαιες απαντήσεις και αοριστολογίες τού είπε τη γνώμη του: Αν η παραίτηση αυτή ή ό,τι την ακολουθούσε δεν άγγιζε το εμπόριο μήτε τα νιτερέσσα των μεγάλων, κανέναν δεν θα συγκινούσε. Του φάνηκε σαν να 'χε δίκιο. Για δεύτερη φορά ένωσε πως ο Πατριάρχης δεν μέτραγε όσο πίστευε για όλους. Τα ίδια, λίγο ως πολύ, διαπίστωνε συχνά πυκνά και για τον Σουλτάνο. Τον μέτραγαν, τον ζύγιαζαν ανάλογα με τις δουλειές, τ' αλισβερίσια, τις διομολογήσεις*. Δεν ήξερε τι θα 'τανε καλύτερο, να νοιάζονταν ή όχι;

Κούνησε το κεφάλι του, παρήγγειλε ένα γάλα, το ήπιε σχεδόν μονορούφι καίγοντας τα χείλια του, το λαρύγγι του, τα σωθικά του, πλήρωσε βιαστικά και μ' ένα «πάμε» στον Κρουσοβίτη ανέβηκαν στο καράβι. Λύσανε κάποια στιγμή τους κάβους. Με ευλάβεια προς τον Αϊ-Νικόλα έκανε τον σταυρό του τρεις φορές με μια ευχή για ασφαλή επιστροφή, βλέποντας την ίδια στιγμή ν' αφήνουνε τον Πατριάρχη να βουλιάζει αργά στο λιμάνι της Τεργέστης. Κανέναν δεν νοιαζότανε. Η είδηση συγκινούσε ή ερέθιζε τους περίεργους, αλλά μετά την πρώτη έκπληξη, συνέχεια καμία. Αν μπορούσε να καταλάβει περισσότερα, αν ήξερε τη γλώσσα τους λίγο καλύτερα, θα ένιωθε πιο σίγουρος, θα είχε ψάξει κι άλλο, να μάθει τι συνέβη. Η είδηση

* διακρατική συμφωνία διευκολύνσεων

της παραίτησης του Πατριάρχη τού 'μεινε στο τέλος σαν μια μικρή έγνοια, που εξανεμίσθηκε σιγά σιγά μαζί με τα χνότα του, καθώς θάμπωνε μες στην ομίχλη η Τεργέστη που χανόταν.

Στράφηκε κάποια στιγμή στον Κρουσοβίτη, τον ρώτησε πώς παν τα πράγματα στο Κρούσοβο κι εκείνος αποκρίθηκε για τη φαγωμάρα ανάμεσα σε Ρωμιούς, Βούλγαρους και Ρουμάνους. Τους Βλάχους να τους τραβολογούν πότε οι Ρωμιοί και πότε οι Ρουμάνοι, να τους δηλώνουν για δικούς τους, οι ίδιοι να μην ξέρουνε καλά καλά τι θέλουν. Ο Μαργαρίτης ο δάσκαλος να αλωνίζει για τα ρουμάνικα συμφέροντα, να μην ξέρεις ποιος για ποιον δουλεύει. «Κι εσύ για ποιον δουλεύεις;» ρώτησε ο Ευάγγελος κι ο Κρουσοβίτης έδειξε θιγμένος. «Εμένα με λένε Τάσο Λέκκας» υπερηφανεύτηκε και έβγαλε μια ασημένια θήκη καπνού με τον Γεώργιο και το οικόσημο επάνω, την άνοιξε επιδεικτικά, μα ο Ευάγγελος μήτε που καταδέχτηκε να την κοιτάξει. Η συναναστροφή δύσκολα προχωρούσε, δεν έλεγε να δέσει. Η ανάγκη τούς έφερνε μαζί. Κι αυτό δεν ίσχυε μόνο για τον Κρουσοβίτη, αλλά και για τον Ευάγγελο, ιδίως για τη διαδρομή μετά απ' το Ντουράτσο. Πάντως ο Λέκκας δεν άργησε να καταλάβει ότι, αν ήθελε στο ταξίδι να έχει παρέα τον Ευάγγελο κι έτσι μια μεγαλύτερη ασφάλεια για τα φλορίνια που κουβάλαγε μαζί του, θα 'πρεπε να μιλάει λίγο, όσο λιγότερο τόσο καλύτερα και πάντως ρωμαίικα, αλλιώς ο συνταξιδιώτης του τον αγνοούσε.

Ο Ευάγγελος έκανε μια επίσκεψη μέχρι τα μπαλότα

του, τα βρήκε όλα εντάξει, επέστρεψε με ύφος νυσταγμένο και κούρνιασε σε μια άκρη περιμένοντας να βγει ο ήλιος να διαλύσει την καταχνιά που έκρυβε της Ίστριας τα μέρη. Λίγο αργότερα σκεφτόταν πως εκείνο το πρωί είχε φορέσει την τελευταία του καθαρή αλλαξιά και δυσανασχέτησε υπολογίζοντας τις μέρες που είχε μπροστά του μέχρι να επιστρέψει. Μα έτσι γινόταν πάντοτε. Έπεφτε στους υπολογισμούς του έξω κι ας φώναζε κάθε φορά η γυναίκα του πως οι αλλαξιές του ήταν λίγες και πως ακόμα κι αν ο Χριστός τις ευλογούσε δεν θα μπορούσαν να πλησιάνουν.

ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΟ ΓΥΡΙΣΜΑ ΤΟΥ 1900, ενώ η αστική τάξη διευρύνει την ακτινοβολία της και την ισχύ της, οι αυτοκρατορίες που απλώνονται στη χερσόνησο του Αίμου μέχρι ψηλά στη Νότια Ρωσία αμφισβητούνται από κάθε λογής κινήματα. Κινήματα απελευθέρωσης από δυνάστες ή κατακτητές, από αλλοεθνείς ή αλλόδοξους, απ' οτιδήποτε κρατάει τον κόσμο δεμένο στο χθες, στο τέλμα, στην υποταγή, πνίγει τις ικανότητές του και κάθε φωνή για ελευθερία και δικαιοσύνη.

Στον κόσμο αυτό, μια γυναίκα αποφασίζει τον δικό της μακρύ δρόμο για μια ζωή που θέλει η ίδια να ορίζει με τα αισθήματά της, τις ιδέες της και τις επιλογές της. Μια ζωή που η μία ανατροπή διαδέχεται την άλλη, μαζί με τις ανατροπές που παρασέρνουν έθνη και κοινωνίες. Μια ζωή που υφαίνεται μέσα από τις σχέσεις της με πέντε άνδρες. Πέντε άνδρες είδωλα μιας άλλης εποχής, κάποιοι μπορεί να υπάρχουν και σήμερα ακόμη.

Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος [2001]

Βραβείο Μυθιστορήματος περ. Διαβάζω [2001]

ISBN 978-618-03-1594-3

9 786180 315943

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 81594